

УДК 338.43.02

Колісник О.І,

здобувач кафедри менеджменту

зовнішньоекономічної діяльності та євроінтеграції

Білоцерківського національного аграрного університету

Kolisnyk O. I.

applicant of the Department of management

foreign economic activity and European integration

The Bila Tserkva National Agrarian University

Особливості функціонування сільськогосподарських підприємств в

сучасних умовах господарювання

**Features of operation of agricultural enterprises in modern economic
conditions**

Анотація

На економічному просторі будь якої країни, в тому числі і нашої, діють різні типи підприємств.

Залежно від розмірів виділяють великі, середні та малі підприємства. За останні п'ять років в нашій країні прослідковуються певні зміни у їх кількості та співвідношенні: зростання загального обсягу великих підприємств. Великі підприємства виготовляють масову продукцію стабільного асортименту.

Кількість середніх підприємств зменшується на 23% до 2533 одиниць. Середні підприємства здійснюють виробництво невеликої, але стійкої номенклатури виробів у значних кількостях.

Динаміка ж зміни кількості малих підприємств є стрибкоподібною. На кінець 2015 року в Україні їх нарахувалось понад 44 тис. одиниць. Малі підприємства роблять економіку гнучкою.

Розрізняють такі основні групи об'єктів господарювання як підприємства, господарські товариства, кооперативи, об'єднання підприємств.

Середні підприємства (виробничі кооперативи, господарські товариства), маючи в своєму складі 58% всіх працюючих сільського, лісового та рибного господарства, реалізують 51% продукції та отримують 43% фінансового результату до оподаткування із загальної кількості підприємств галузі. Середнім підприємствам на Україні належать лідеруючі позиції у виробництві та реалізації сільськогосподарської продукції.

Великі підприємства, що мають площину посіву понад 2300 га зернових та зернобобових мають і найвищу урожайність, яка у 2015 році становила 53.5 ц з 1га проти 8.9 ц з га у малих виробників з площею посіву майже 3,5 га.

На кінець 2015 року в сільському господарстві України нарахувалось 51926 суб'єктів господарювання залежно від організаційної форми. Левова частка у виробництві продукції цієї галузі припадає на середні підприємства, основну частину яких складають господарські товариства та кооперативи. Кожен суб'єкт господарювання має свою нішу і спеціалізується на випуску тієї продукції, яка дозволяє йому отримати максимальний прибуток

Summary

There are different types of companies in the economic area of any country, including ours.

Depending on size there stands out large, medium and small enterprises. Over the last five years in our country some changes in their amount and correlation have been traced. The large enterprises produce stable production of mass assortment.

Amount of medium enterprises has decreased by 23%, to 2533 units. Medium-enterprises realize production of a small but stable range of products in considerable amounts.

Dynamics of the change in the amount of small businesses are is hopping. There were over 44 thousand units in Ukraine at the end of 2015. Small businesses make the economy flexible.

There are such major groups of management facilities as enterprises, business partnerships, cooperatives, associations of enterprises.

Medium enterprises, with a membership of 58% of all workers of agriculture, forestry and fisheries, realize 51% of production and receive 43% financial result before tax out of the total amount of the enterprises of this branch. Medium enterprises in Ukraine are a leader in production and marketing of agricultural products.

Large enterprises which have sowing area over 2,300 hectares of grain and leguminous have also the highest productivity, which in 2015 amounted to 53.5 centners per 1 ha against 8.9 centners per hectare in the small producers with the area of almost 3.5 hectares of crops.

Depending on organizational form there were 51 926 entities in the agriculture of Ukraine at the end of 2015. The biggest part in the production of this industry accounts for medium enterprises, most of which are business partnerships and cooperatives. Each entity has its own link and specializes in the production of products that allows it to maximize profits.

Ключові слова: форма господарювання, структура, розміри підприємств, питома вага, спеціалізація, динаміка.

Keywords: form of management, structure, company size, proportion, specialization, dynamics.

Постановка проблеми. Економіка будь якої країни складається зі значної кількості структурних елементів. Вони представлені насамперед різними господарючими суб'єктами, органами державного регулювання, механізмами прямого і опосередкованого впливу на формування та розвиток. Історично склалось, що на економічному просторі будь якої країни, в тому числі і нашої, діють різні типи підприємств. Вони різняться не лише за напрямами діяльності, а й за формами господарювання, спеціалізацією,

розмірами. Все це фактори, що прямо впливають на ефективність економіки країни в цілому і сільського господарства, зокрема.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Особливості застосування організаційно-правових форм суб'єктів господарювання в аграрному секторі економіки висвітлені у роботах В.Гайворонського, В. Єрмоленка, Н. Титової, В. Уркевича, О.В.Цюцика та інших [10, с.564-572]. Аналіз сільськогосподарської кооперації в Україні був здійснений Я. Гаєцькою-Колотило [1, с.20]. Вибір форми господарювання, вплив розміру підприємства на асортимент вироблюваної сільськогосподарської продукції, динаміка зміни показників економічної ефективності стали об'єктом дослідження для Покропивного С.Ф., Колот В.М., Саблука П.В. [4, с.28]. Розробкою стратегічних напрямів розвитку підприємництва і кооперації в сільському господарстві на період до 2020 року займались Ю.О.Лупенко. М.Й. Малік, В.М. Заяць [9, с.30]. Теоретико-методологічним і нормативно-правовим забезпечення трансформації аграрного сектору економіки України займалися В.Я. Месель-Веселяк та М.М. Федоров [2, с.18].

Постановка завдання. Цілі статті полягають у дослідженні видів підприємств залежно від розмірів та організаційно – правових форм господарювання та їх ролі у сільськогосподарському виробництві України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Реформування аграрного сектору економіки дозволило створити сприятливі умови для встановлення і розвитку різних форм господарювання як за формою власності, так і за організаційно - правовою основою. Цей процес став можливий завдяки прийнятті низки законів, зокрема, «Про власність», «Про селянське (фермерське) господарство», «Про господарські товариства».

Наряду з державними підприємствами на ринку сільськогосподарських виробників почали функціонувати приватні та колективні.

Сільськогосподарські товаровиробники розмежовуються за організаційно-правовою формою. Згідно державного класифікатора

організаційно – правова форма господарювання – форма здійснювання господарської (зокрема підприємницької) діяльності з відповідною правою основою, яка визначає характер відносин між засновниками (учасниками), режим майнової відповідальності по зобов'язаннях підприємства (організації), порядок створення, реорганізації, ліквідації, управління, розподілу одержаних прибутків, можливі джерела фінансування діяльності тощо [5].

Розрізняють такі основні групи об'єктів господарювання як підприємства, господарські товариства, кооперативи, об'єднання підприємств. Залежно від класифікаційних ознак виділяють за прийняттям рішень: господарське товариство, казенне підприємство, комунальне підприємство; за відповідальністю за борги: повне товариство, товариство з обмеженою відповідальністю, товариство з додатковою відповідальністю; за способом поділу: господарське товариство, акціонерне товариство, публічне акціонерне товариство (колишнє відкрите акціонерне товариство), приватне акціонерне товариство (колишнє закрите акціонерне товариство) [3].

Співвідношення сільськогосподарських підприємств за організаційними формами продемонстровано на рис.1.

Рис.1. Співвідношення сільськогосподарських підприємств за організаційними формами у 2015 році

На 1 листопада минулого року найбільша частка в структурі сільськогосподарських підприємств країни припадала на фермерські господарства (75%), на другому місці – господарські товариства (15%), а на третьому – приватні підприємства (3%), частка держаних підприємств та кооперативів відповідно 2 та 1 % [6, 7, 8].

Фермерські господарства за обсягом випущеної продукції (до 10 мільйонів євро) та кількістю залучених працівників (до 50 осіб) є малими підприємствами. Динаміка зміни кількості малих підприємств-стрибкоподібна. На кінець 2015 року в Україні їх нарахувалось понад 44 тис. одиниць, що на 15% вище порівняно з 2011 роком [7].

Малі підприємства роблять економіку гнучкою, активно впливають на кон'юнктурні зміни, забезпечують насиченість ринку товарами, послугами, сприяють послабленню монополізму.

Ще одним типом підприємств в сільському господарстві є домогосподарства. Їх можна віднести до мікропідприємств, що мають не більше 10 працюючих та річних дохід до 2 млн.євро.

Сільськогосподарські підприємства та господарства населення є основними виробниками сільськогосподарської продукції. Основну частку сільськогосподарської продукції виробляють підприємства, на які припадає понад 75% від загального обсягу виробництва. Особливо це стосується таких культур як цукровий буряк, соняшник, зернові та зернобобові культури. Слід відмітити, що картопля, овочі, плоди і ягоди залишаються непривабливими для великих виробників і більше 80% їх вирощується в домогосподарствах. Це пояснюються тим, що господарства плодово-ягідного напрямку потребують менші земельні площи для виробництва.

На ряду з фермерськими господарствами та домогосподарствами можна виділити ще й товариства з обмеженою відповідальністю. Згідно класифікації Господарського кодексу України, більшість зазначених підприємств є середніми за розмірами. У 2015 році кількість середніх підприємств зменшилась майже на 23% до 2533 одиниць.

Середні підприємства здійснюють виробництво невеликої, але стійкої номенклатури виробів у значних кількостях. Вони здатні швидко реагувати на кон'юнктуру ринку завдяки оснащеності сучасною технікою і технологією, можливості впровадження нових ідей у виробництво. Це надає їм певних переваг як перед малими, так і перед великими підприємствами.

Ці переваги полягають у тому, що малим підприємствам не завжди вистачає коштів для застосування науково-технічних досягнень, а великим - мобільності для переналагодження виробництва. Заміна і оновлення основних фондів у великих обсягах може привести до значного падіння норми рентабельності, особливо на початковому етапі випуску нової продукції.

На сучасному етапі існує світова тенденція, яка показує, що в розвитку сільськогосподарських підприємств переважає концентрація виробництва. Її основою є техніко-економічні переваги які має велике виробництво порівняно з дрібним, а саме:

- вища продуктивність праці;
- менші витрати на одиницю продукції;
- більші можливості для раціональної організації процесу виробництва, використання техніки, досягнень науки і прогресивної практики;
- кращі умови для зберігання та реалізації готової продукції.

Великі підприємства нараховують більше 250 працюючих з річним доходом понад 50 млн.євро. Великі підприємства виготовляють масову продукцію стабільного асортименту. Це значно зменшує витрати на виробництво, дає змогу знижувати ціни на неї та робити її доступною для масового споживача.

Переваги великих підприємств полягають і в тому, що вони активно формують ринок, створюючи нові види товарів і послуг. Такі підприємства здійснюють великомасштабне фінансування у розробку науково-технічних проектів.

За останні п'ять років в нашій країні прослідовуються певні зміни у їх кількості та співвідношенні: зростання загального обсягу великих підприємств на 13 одиниць в порівнянні з 2011 роком, в якому їх нарахувалось 16.

Проте, збільшення розмірів підприємств та їх підрозділів не може бути безмежним адже на певному етапі росту виникає ряд проблем які суттєво впливають на їх діяльність:

- природні умови (рельєф території на якій розміщене господарство, конфігурація земельних ділянок регіону, водозабезпеченість та транспортні шляхи);
- спеціалізація сільськогосподарських підприємств по випуску певного виду продукції;
- підвищення рівня механізації виробництва, з подальшим впровадженням комплексної механізації господарства.
- транспортні витрати, які виникають в ході діяльності організації та обмежують збільшення розміру підприємства зростаючи разом з ним;
- витрати на амортизацію устаткування, організацію і управління процесом виробництва у організації;
- управління підприємством.

Не потрібно забувати і про ефективність вирощування продукції рослинництва. Великі підприємства, що мають площу посіву понад 2300 га зернових та зернобобових мають і найвищу урожайність, яка у 2015 році становила 53,5 ц з 1га проти 8,9 ц з га у малих виробників з площею посіву майже 3,5 га. Це свідчить про вищу ефективність функціонування і відповідно більшу прибутковість.

Зростання урожайності на ряду з іншими чинниками зумовлено внесенням органічних та мінеральних добрив. Кількість останніх за останні рік досягнула 79 кг поживної речовини на 1 га посівної площі проти 13 у 2000році, тоді як органічні втратили остаточно свою пріоритетність – 0,5 проти 1,3 кг на 1 га.

Вцілому, аналіз статистичної інформації показав, що середні підприємства, маючи в своєму складі 58% всіх працюючих сільського, лісового та рибного господарства, реалізують 51% продукції та отримують 43% фінансового результату до оподаткування із загальної кількості підприємств галузі.

Ефективність сільськогосподарського виробництва країни вцілому формується за рахунок ефективності її структурних елементів – регіонів. Кожна область має свою спеціалізацію, структурні відмінності, особливості становлення та формування організаційно – правових форм. Тому доречно буде зупинитись на розвитку типів сільськогосподарських підприємств в конкретному регіоні.

У Миронівському районі Київської області сільськогосподарські виробники представлені приватною (87 підприємств), державною (3 підприємства) колективною та змішаною формою власності (по1 підприємству).

В структурі сільськогосподарських приватних підприємств (рис. 2) переважають, як і в межах України, фермерські господарства (57) на другому

місці – товариства з обмеженою відповідальністю (20).

Рис 2. Структура сільськогосподарських підприємств приватної форми власності Миронівського району

Із всіх зазначених підприємств району продукцію рослинництва і тваринництва вирощують лише 3 фермерських господарства та 5 товариств з обмеженою відповідальністю. Всі інші форми господарювання мають рослинницьку спеціалізацію. В структурі посівних площ найбільша частка припадає на найрентабельніші культури такі як соя (22410га), кукурудза на зерно (9863 га), озима пшениця (8504 га), соняшник (7673 га) та озимий ріпак (2114 га).

Різняться між собою підприємства і за площею оброблюваних земель. Найбільшим за розміром є СТОВ «Агросвіт», що має 5989,86 га сільськогосподарських угідь. На другому місці філія ТОВ НВФ «Урожай» ім.О.Г.Бузницького -3557,9 га. Площа земель в інших господарствах регіону не перевищує 2000 га сільськогосподарських угідь.

Щодо площі оброблюваних земель селянськими фермерськими господарствами, то вона знаходиться в діапазоні від 15 до 1400 га. Слід відмітити, що площу понад 1000 га мають лише 5користувачів.

Серед сільськогосподарських підприємств державної форми власності найбільше оброблюваних угідь має ДП ДГ «Еліта» (1330га) та Маслівський АТ ім. П.Х.Гаркавого БНАУ (621,1 га).

В районі існує єдине підприємство ДП «Атлантик – Фармз» змішаної форми власності в розпорядженні якого майже 3000 га с/г угідь. Воно теж спеціалізується на рослинницькій продукції (майже 1,5 тис.га засіяно під соняшником і 920га під кукурудзою на зерно).

За 9 місяців 2016 року виробництво валової продукції у співставних цінах 2010 року становить по всіх категоріях господарств - 402684,30 тис. грн., що на 61492,73 тис. грн. (18 %) більше в порівнянні з 2015 роком, в т. ч.:

- Сільськогосподарські підприємства – 257821,95 тис. грн., що на 23193,96 тис. грн. (9,9%) більше в порівнянні з 2015 роком;
- Господарства населення – 144862,35 тис. грн., що на 38298,77 тис. грн. (35,9%) більше в порівнянні з 2015 роком.

Збільшення обсягів виробництва продукції сільського господарства спостерігається як по сільськогосподарських підприємствах так і в господарствах населення внаслідок погодно-кліматичних умов, які склалися в районі протягом третього кварталу, що сприяло вдалому проведенню збиральних осінньо-польових робіт.

Висновки з проведеного дослідження. Таким чином, на кінець 2015 року в сільському господарстві України нарахувалось 51926 суб'єктів господарювання залежно від організаційно-правової форми. Найбільша частка у виробництві продукції цієї галузі припадає на середні підприємства, основну частину яких складають господарські товариства та кооперативи.

Співвідношення між організаційно - правовими формами Миронівського в цілому відповідає процентному розподілу по країні. Аналіз спеціалізації підтверджує переважання рослинницької галузі та свідчить про

кризовий стан тваринництва. Найбільшу частку мають малі за розміром підприємства, тоді як всереднім належать передові позиції в структурі загального обсягу виробництва.

Кожен суб'єкт господарювання має ряд переваг і недоліків. Займаючи певну ринкову нішу, вони задовольняють попит у сільськогосподарській продукції, формують ринок продуктів харчування, спеціалізується на випуску тієї продукції, що дозволяє отримати максимальний прибуток. Великі підприємства мають високі показники ефективності діяльності (зокрема, урожайність) і потужний інвестиційний потенціал. Середні - є стержневим каменем сільського господарства країни вцілому, так як забезпечують найбільші обсяги виробництва продукції та мають найвищу зайнятість. Малі підприємства є маневренішими, здатними швидко реагувати на зміну кон'юнктури ринку та враховувати особливості окремих територій.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Гаєцька-Колотило Я.З. Організаційно-правові форми сільськогосподарської кооперації в Україні : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.06 «Земельне право; аграрне право; екологічне право; природноресурсове право» / Я. З. Гаєцька-Колотило ; Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. – К., 2003. – 22 с.
2. Месель-Веселяк В.Я. Теоретико-методологічне і нормативно-правове забезпечення трансформації аграрного сектору економіки України до ринкових умов господарювання, науковий супровід та ефективність запровадження / В.Я. Месель-Веселяк, М.М. Федоров // Економіка АПК. – 2015. - №7. – С. 5-24.

3. Національний класифікатор України. Класифікація видів економічної діяльності. Державний комітет України з питань технічного регулювання та споживчої політики (Держспоживстандарт) Наказ №457 від 11.10.2010 р.
4. Покропивний С.Ф., Колот В.М. Підприємництво: стратегія, організація, ефективність: Навч.посібник. – К.: КНЕУ, 1998. – 352 с.
5. Про впровадження класифікації форм власності та класифікації організаційно-правових форм господарювання. Державний комітет статистики України (Держкомстат) Наказ № 401 від 25.06.2004р.
6. Статистичний щорічник України за 2013 рік/ Державний комітет статистики України. –К.: 2014р.
7. Статистичний щорічник України за 2014 рік/ Державний комітет статистики України. –К.: 2015р.
8. Статистичний щорічник України за 2015 рік/ Державний комітет статистики України. –К.: 2016р.
9. Стратегічні напрями розвитку підприємництва і кооперації в сільському господарстві на період до 2020 року / [Ю.О. Лупенко, М.Й. Малік, В.М. Заяць та ін.] ; за ред. М.Й. Маліка. – К. : ННЦ ІАЕ, 2013. – 50 с
10. Цюцик О. В. Організаційно-правові форми сільськогосподарських товаровиробників / О. В. Цюцик // Форум права. – 2010. – № 2. – С. 564–572 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2010-2/10covfct.pdf>